

WOJCIECH KUĆKO

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska | Wydział Studiów nad Rodziną

ORCID: 0000-0003-4271-8478

Implementacja posynodalnej adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* papieża Franciszka w duszpasterstwie związków nieregularnych w diecezji płockiej

IMPLEMENTATION OF THE POST-SYNODAL APOSTOLIC EXHORTATION *AMORIS LAETITIA* OF POPE FRANCIS IN THE PASTORAL CARE OF IRREGULAR SITUATIONS IN THE DIOCESE OF PŁOCK

Summary

The publication of the post-synodal Apostolic Exhortation *Amoris laetitia* in the spring of 2016 met with a response in the Diocese of Płock. The main purpose of the article is to describe how the papal guidelines were implemented in the diocese regarding non-sacramental relationships and marriages. The text briefly presents the history of the pastoral care of non-sacramental marriages in Mazovia and then discusses the contemporary forms of accompanying people in irregular situations in light of the paradigm of Pope Francis, expressed in the verbs: accept – accompany – discern – integrate. In the Diocese of Płock, this was expressed not only in the establishment of a new Department for Families in the diocesan curia and the creation of new pastoral structures for non-sacramental marriages, which the pope called “irregular” situations or relationships but also in theological and pastoral reflection undertaken among pastors and laypeople. This issue was developed in a special way in the document *Vademecum of Pastoral Care of People Living in Irregular Unions in the Diocese of Płock* from 2018, prepared by those responsible for the pastoral care of families and signed by the bishop of Płock. The document was an attempt to implement the teaching of the pope in the conditions of the Church of Płock. The Diocese of Płock is the only diocese in Poland to date to undertake the task of a practical, pastoral confrontation of the indications of the *Amoris laetitia* exhortation in the pastoral reality. The *Vademecum* text contains numerous specific answers to the questions of how people living in various types of irregular relationships can participate in the life of the parish and what

forms of participation in the community of the Church are unavailable to them for various reasons.

Keywords: *Amoris laetitia*, Diocese of Płock, discernment, accompanying, irregular situations

Wprowadzenie

Ogłoszony przez papieża Franciszka Rok Rodziny *Amoris laetitia*, który ma trwać od 19 marca 2021 roku do czerwca 2022 roku, i światowe spotkanie rodzin w Rzymie – koordynowane przez watykańską Dykasterię ds. Świeckich, Rodziny i Życia – są zaproszeniem do zastanowienia się, w jaki sposób przesłanie papieskiej adhortacji z 2016 roku zostało wprowadzone w życie w różnych przestrzeniach Kościoła powszechnego i Kościołów partykularnych. Adhortacja *Amoris laetitia*, nazwana przez niektórych komentatorów „dokumentem tysiąclecia”, a nawet tekstem rewolucyjnym, od początku stała się przedmiotem żywej debaty¹. Wydaje się jednak, że w Polsce zbyt szybko zakończyła się dyskusja teologiczna i duszpasterska nad bogatym tekstem papieskiego dokumentu. Wielu duchownych i świeckich opinii na temat adhortacji opierało nie na znajomości jej treści, ale na informacjach medialnych o niej. Niektórzy ograniczyli przesłanie tej adhortacji do postawienia pytania o możliwość przystępowania do Komunii św. przez osoby rozwiedzione żyjące w nowych związkach². Zauważalna jest także słaba znajomość zaproponowanego przez papieża Franciszka paradygmatu: przyjąć – towarzyszyć – rozeznąć – zintegrować.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie, w jaki sposób dokonano implementacji adhortacji *Amoris laetitia* w formowaniu struktur i praktyce duszpasterskiej diecezji płockiej w aspekcie towarzyszenia związkom niesakramentalnym, zwanymi także nieregularnymi. W szczególny sposób zostanie zaprezentowane przesłanie opublikowanego w 2018 roku *Vademecum duszpasterstwa osób*

- 1 Por. R. Buttiglione, *Risposte amichevoli ai critici di „Amoris Laetitia”*, Milano 2017; *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin 2017; L. Martínez Sistach, *Come applicare „l’Amoris laetitia”*, Città del Vaticano 2017. Krytyczne stanowisko w sprawie ostatnich synodów o rodzinie zob. np. w G. Vignelli, *Rewolucja duszpasterska. Sześć słów-talizmanów w synodalnej debacie o rodzinie*, Kraków 2016.
- 2 Więcej o dyskusji na temat adhortacji zob. G. Barth, „*Amoris laetitia*” – ciągłość czy zerwanie? *Kwestie hermeneutyczne*, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie...*, Lublin 2017, s. 25–50; W. Góralski, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”. Prezentacja dokumentu z komentarzem do nn. 300–308*, Płock 2016; A. Spadaro, „*Amoris laetitia*”. *Struttura e significato dell’Esortazione apostolica post-sinodale di Papa Francesco*, „La Civiltà Cattolica” (2016) 3980, s. 105–128.

żyjących w związkach nieregularnych w diecezji płockiej, które można uznać za praktyczny komentarz do adhortacji Franciszka, napisany w warunkach Kościoła lokalnego.

1. Historia duszpasterstwa związków niesakramentalnych w diecezji płockiej

Troska o małżeństwo i rodzinę stała w centrum nauczania kolejnych biskupów płockich, którzy nie tylko starali się głosić naukę Kościoła o Ewangelii życia i miłości, ale również tworzyli odpowiednie struktury zajmujące się problematyką małżeństwa i rodziny. Cztery lata przed publikacją encykliki *Casti connubii* Piusa XI (31.12.1930)³ pasterz diecezji płockiej, arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski, zamęczony w 1941 roku w niemieckim obozie KL Soldau w Działdowie, opublikował list pasterski o nierozzerwalności małżeństwa⁴, będący echem listu episkopatu polskiego w tej kwestii, w którym w bardzo jasnych słowach bronił tego sakramentu i występował przeciwko związkom cywilnym:

Dlatego my, katolicy wierzący, połączmy dusze nasze i usiłowania nasze dla usunięcia spośród nas zgorzeń. Tylko małżeństwo prawe, jedno, nierozzerwalne i święte, niech ma u nas uznanie. My ludem Bożym chcemy być. Wszelki brud, plugastwo z rodzin naszych niech ustąpi. Występnii mężowie i występne żony i matki niech doznają od nas pogardy, na jaką zasługują. Brońmy małżeństwa religijnego⁵.

Ta bardzo klarowna postawa i zdecydowany język listu powinny być odczytywane w kontekście ówczesnego myślenia z troską o małżeństwach i rodzinach, które niejednokrotnie trwały także dzięki silnej presji społecznej. W podobnym tonie wyrażał się arcybiskup Nowowiejski w liście pasterskim o małżeństwie chrześcijańskim z 1931 roku, apelując do wiernych o niezałamywanie się w przypadku trudności w małżeństwie, jak i niekrytykowanie Kościoła za to, „że rozwodów nie daje, że nie może rozłączyć tego, co Bóg złączył”⁶.

Niedługo po Soborze Watykańskim II, zgodnie z postanowieniami polskiego episkopatu, zaczęto powoływać w kurii diecezji płockiej specjalnych referentów do spraw duszpasterstwa rodzin, którzy wsparci instruktorami świeckimi oraz

3 Por. „Acta Apostolicae Sedis” (1930) 22, s. 539–592.

4 Zob. A.J. Nowowiejski, *Listy z Tumskiego Wzgórza*, oprac. H. Seweryniak, Płock 2008, s. 207–212.

5 Tamże, s. 211. Warto dodać, że prace nad prawem małżeńskim prowadzono w Polsce od 1920 r., a w 1929 r. przedstawiono projekt możliwości zawierania małżeństwa cywilnego lub kościelnego ze skutkami w prawie cywilnym oraz możliwość rozwodu w pewnych sytuacjach, tak zwany projekt Lutostańskiego, który przed II wojną światową nie został przyjęty. Nowe prawo małżeńskie wprowadzili komuniści w 1945 r. Por. P. Zakrzewski, *Prawo małżeńskie II Rzeczypospolitej – nieudane próby normalizacji*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” (2015) 2, s. 91–95.

6 Zob. A.J. Nowowiejski, *Listy z Tumskiego Wzgórza*..., s. 266.

kapłanami w terenie mieli w nowy sposób troszczyć się o małżeństwa i rodziny. Było to z pewnością związane również z realizowaniem postulatów opracowanej przez kard. Stefana Wyszyńskiego Wielkiej Nowenny.

Pierwszym duszpasterzem rodzin został mianowany 24 czerwca 1967 roku ks. Jerzy Bogusław Skotnicki (1933–1997)⁷, którego działalność stała się sposobnością do wprowadzenia w życie pierwszej instrukcji episkopatu Polski dotyczącej przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego i o duszpasterstwie rodzin. Wówczas temat związków nieregularnych dopiero wchodził na areopag działań duszpasterskich Kościoła w Polsce. W tym właśnie okresie pierwsze nieśmiałe kroki w pracy ze związkami niesakramentalnymi stawiał w diecezji płockiej ks. Mirosław Paciuszkiewicz (1931–2010), rektor kościoła seminaryjnego św. Jana Chrzciciela w Płocku, duszpasterz akademicki, następnie jezuita i duszpasterz osób żyjących w związkach niesakramentalnych i rozwiedzionych samotnych w Warszawie. Swoje doświadczenia opisał później w licznych publikacjach⁸.

Duszpasterska praca ze związkami nieregularnymi była ściśle zespolona z działalnością Wydziału Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej Płockiej oraz z pracą diecezjalnych duszpasterzy rodzin, którymi w kolejnych latach byli: ks. Roman Adam Marcinkowski (1974–1985), ks. Marek Smogorzewski (1985–1991), ks. Jan Kozłowski (1991–1992), ks. Jan Stanisław Cegłowski (1992–1998), ks. Bogusław Daniel Kwiatkowski (1998–2008), ks. Roman Bagiński (2008–2012), ks. Jarosław Kamiński (2012–2016). Warto wspomnieć, że pewne próby organizowania stałych form towarzyszenia osobom żyjącym w związkach niesakramentalnych w różnych częściach diecezji płockiej podejmowali m.in.: ks. Roman Bagiński w parafii farnej pw. św. Bartłomieja w Płocku, ks. Jarosław Tomaszewski w parafii pw. Świętego Krzyża w Płocku⁹, ks. Wojciech Kruszewski w parafii pw. św. Piotra w Ciechanowie.

7 Por. Archiwum Kurii Diecezjalnej Płockiej, *Acta personalne ks. Jerzego Skotnickiego. Nominacja nr 3343/67*; M.M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej. Wiek XX*, t. I, cz. 1, Płock 2007, s. 473–477.

8 Zob. m.in.: M. Paciuszkiewicz, *Tęsknota i głód. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, Warszawa 1993; tenże, *Jesteście w Kościele. Rozważania rekolekcyjne dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych oraz relacje z rozmów po rekolekcjach*, Warszawa 1993; tenże, *Kocha mimo wszystko. Kolejne rozważania rekolekcyjne dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych*, Gdańsk 1996; tenże, *Słabość i moc. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, Ząbki 1996; tenże, *Rozmowy, zdarzenia, przełomy. Zapiski duszpasterza osób żyjących w związkach niesakramentalnych*, Ząbki 2001.

9 Por. J. Tomaszewski, *Co Kościół katolicki proponuje rozwiedzionym?*, „Christianitas” (2015) 60–61, s. 130–136.

2. Nowe struktury duszpasterstwa związków nieregularnych po publikacji adhortacji *Amoris laetitia*

Posynodalna adhortacja apostolska papieża Franciszka *Amoris laetitia* z 19 marca 2016 roku w wielu środowiskach katolickich, zarówno wśród duchownych, jak i świeckich, została przyjęta z nadziejami i licznymi oczekiwaniami¹⁰. Jej treść stała się przedmiotem debaty o wartości i randze sakramentu małżeństwa, jego przymiotach i znaczeniu dla życia nupturientów, ale w sposób szczególnie to właśnie temat osób żyjących w związkach nieregularnych zdominował dyskurs naukowy i duszpasterski. Ósmy rozdział adhortacji, zatytułowany: *Towarzyszyć, rozpoznać i włączać to, co kruche*, w szczególnie sposób wpływał z refleksji dwóch zgromadzeń synodów biskupów: III Nadzwyczajnego Ogólnego z 2014 roku i XIV Zwyczajnego Ogólnego z 2015 roku¹¹. Pewna grupa wiernych podeszła jednak do tekstu adhortacji z obawami wynikającymi zapewne bardziej z medialnych interpretacji przesłania adhortacji aniżeli z gruntownej znajomości jej treści. Niewątpliwie była ona „dokumentem epokowym”, który postawił wiele nowych, dotychczasowych nieeksploatowanych, a nawet nieznanych wcześniej wyzwań duszpasterskich¹².

W diecezji płockiej istotny był również kontekst społeczno-demograficzny poszukiwania nowych rozwiązań. Transformacja ustrojowa początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, kolejne przemiany gospodarcze i wejście Polski w struktury Unii Europejskiej wpłynęły bardzo mocno na oblicze mazowieckich małżeństw i rodzin. W 2009 roku zostały przeprowadzone w tej diecezji badania postaw religijno-społecznych jej mieszkańców. Z badań tych bardzo jasno wynikało, jak bardzo skutki zamętu moralnego, liberalne i lewicowe patrzyenie na rodzinę, oddziałujące na umysły wiernych przez pół wieku „czerwonego totalitaryzmu”, odcisnęły się na postrzeganiu postaw, także w dziedzinie seksualnej. Rewolucja obyczajowa, której dokonali komuniści, w ostatnich latach zbiera smutne żniwo, zostaje bowiem podparta znanymi hasłami rewolucji seksualnej, kształtującymi od pewnego czasu na nowo myślenie również katolików nad Wisłą. We wspomnianych badaniach w pytaniach o minimodel etyki seksualnej katolicy diecezji płockiej stwierdzili, że

10 Zob. Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia” o miłości w rodzinie*, Kraków 2016 [dalej: AL]; por. G.L. Brena, „*Amoris laetitia*”: *questioni aperte*, „*Studia Patavina*” 66 (2019), s. 491–502; J. Kupczak, „*Amoris laetitia*”. *Konflikt interpretacji*, Poznań 2020; T.A. Salzman, M.G. Lawler, *The Critics of Pope Francis and „Amoris Laetitia”*, „*New Theology Review*” 30 (2018) 2, s. 43–54.

11 Por. W. Kasper, *Il messaggio di „Amoris laetitia”. Una discussione fraterna*, Brescia 2018; L. Martínez Sistach, *Come applicare „l’Amoris laetitia”...*

12 Por. L. Melina, *Wyzwania „Amoris laetitia” dla teologia moralisty*, „*Teologia i Moralność*” 13 (2018) 1(23), s. 25–38.

dopuszczalne jest współżycie seksualne przed ślubem kościelnym (42,7%), stosowanie środków antykoncepcyjnych (43,5%), życie w wolnym związku (18,5%), natomiast jedynie 47,3% uznało za niedopuszczalne wolną miłość i seks bez ograniczeń i 45,5% określiło rozwód jako coś niedopuszczalnego¹³. W świetle tych statystyk i rosnącej, szczególnie w miastach, liczby związków niesakramentalnych, ta sfera duszpasterstwa stała się jednym z priorytetowych działań.

Rok 2016 okazał się również decydujący dla rozwoju duszpasterstwa związków nieregularnych w diecezji płockiej, zaczęto bowiem wprowadzać wówczas w życie statuty XLIII Synodu Diecezji Płockiej, który przebiegał pod hasłem: „Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość”. W dokumencie *Obrona i promocja rodziny w diecezji płockiej* postulował on powołanie wydziału duszpasterstwa rodzin, który miałyby przejąć dotychczasowe zadania referenta do spraw duszpasterstwa rodzin¹⁴.

Owocem rzezonego synodu oraz adhortacji *Amoris laetitia* po blisko półwieczu istnienia referatu do spraw duszpasterstwa rodzin było ustanowienie przez biskupa płockiego Piotra Liberę 1 września 2016 roku oddzielnego Wydziału ds. Rodzin w strukturach Kurii Diecezjalnej Płockiej i podniesienie w ten sposób rangi spraw małżeństw i rodzin. W jego kompetencje włączono także koordynowanie duszpasterstwa związków niesakramentalnych, zwanych za papieżem Franciszkiem „nieregularnymi”¹⁵. W Wydziale ds. Rodzin zostali zatrudnieni: ks. dr Jarosław Kamiński, p.o. dyrektora od 1 września 2016 roku do 31 grudnia 2017 roku, diecezjalny duszpasterz rodzin ks. dr Wojciech Kućko (od 1 września 2016 r. najpierw jako pracownik, a od 1 stycznia 2018 r. jako dyrektor wydziału), Aldona i Artur Wiśniewscy jako diecezjalni doradcy życia rodzinnego (od 1 września 2016 r. do 30 września 2017 r.), a następnie Witold Wybult, absolwent teologii i prawa kanonicznego, jako diecezjalny doradca życia rodzinnego (od 2 października

13 Zob. W. Zdaniewicz, „Sacrum” i moralność, w: *Postawy religijno-społeczne mieszkańców diecezji płockiej. Raport z badań przeprowadzonych przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, Płock 2010, s. 110–111.

14 Komisja ds. Małżeństwa i Rodziny, *Obrona i promocja rodziny w Diecezji Płockiej*, w: „Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość”. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego, Płock 2015, s. 139.

15 Por. Archiwum Kurii Diecezjalnej Płockiej, Dekrety nr: 3693/74, 1594/95, 1879/91, 1915/91, 2302/92, 2303/92, 1704/98, 1841/98, 3133/08, 3134/08, 1911/12, 1912/12, 1921/16; P. Libera, *Dekret Biskupa Płockiego nr 1881/2016 powołujący Wydział ds. Rodzin Kurii Diecezjalnej Płockiej*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 111 (2016) 9, s. 410–411.

2017 r.). Działalność wydziału została od samego początku zaznaczona aktywnością w internecie i mediach społecznościowych¹⁶.

Po utworzeniu nowego Wydziału ds. Rodzin w 2016 i 2017 roku zorganizowano wiele spotkań z duszpasterzami, stowarzyszeniami ludzi świeckich, grupami modlitewnymi, a także sympozjów poświęconych problematyce papieskiej adhortacji *Amoris laetitia*.

Biskup płocki Piotr Libera opublikował dwa listy na temat małżeństw i rodzin, w których podjął zagadnienie związków nieregularnych. Zarówno w liście na adwent 2016 roku, zatytułowanym *Idźcie i głóście... w rodzinie i przez rodzinę*¹⁷, jak i w specjalnie przygotowanym i rozprawdzonym do 200 tysięcy rodzin diecezji w czasie wizyty duszpasterskiej na początku 2017 roku liście kołędowym *Znajdź swoje miejsce w Kościele* zawarł zachętę do zaangażowania w życie Kościoła małżonków, jak i osób żyjących w związkach nieregularnych¹⁸. W podobnym duchu wypowiedziała się Rada Społeczna przy Biskupie Płockim, która w dokumencie z 2016 roku zauważyła:

[...] płocki model duszpasterstwa rodzin prezentuje duszpasterstwo pozytywne, gościnne, umożliwiające stopniowe pogłębianie wymagań Ewangelii. [...] Wśród tych, którzy potrzebują wsparcia duchowego, są też osoby żyjące w związkach niesakramentalnych. [...] Członkowie Rady Społecznej wyrażają wdzięczność papieżowi Franciszkowi nie tylko za dostrzeżenie problemów chrześcijan żyjących w związkach niesakramentalnych, ale i zobowiązanie struktur kościelnych do duchowej, prawnej i psychologicznej pomocy takim osobom¹⁹.

- 16 W 2016 r. powstała nowa, funkcjonalna i na bieżąco aktualizowana strona internetowa Wydziału ds. Rodzin: www.plockierodziny.pl, zostało założone konto Duszpasterstwa Rodzin Diecezji Płockiej na Twitterze ([@Dusz_Rodziny](https://twitter.com/Dusz_Rodziny)), które jest codziennym areopagiem wymiany informacji o małżeństwach i rodzinach. W 2018 r. powstał kanał YouTube Duszpasterstwa Rodzin Diecezji Płockiej, a w latach 2017–2020 na falach Katolickiego Radia Diecezji Płockiej ks. Wojciech Kućko, dyrektor Wydziału ds. Rodzin, prowadził audycje zatytułowane „Siódme niebo”, poświęcone problematyce małżeństwa, rodziny, życia i bioetyki.
- 17 Por. P. Libera, *List Biskupa Płockiego na rozpoczęcie nowego roku liturgicznego i duszpasterskiego „Idźcie i głóście... w rodzinie i przez rodzinę”*, „Okólnik Kurii Diecezjalnej Płockiej” (2016) 33, s. 191–194.
- 18 W wydanym w formie druku ulotnego liście w nr. 8 znalazły się słowa biskupa płockiego: „Piśszę i do Was, którzy żyjecie w różnych sytuacjach nieregularnych (por. *Amoris laetitia*, nn. 296–300), którzy doświadczycie zdrady, separacji, rozwodu, żyjecie w nowym związku albo samotnie: jest dla Was miejsce we wspólnocie Kościoła, w każdej parafii! Jest tak wiele dróg, w które możecie się zaangażować, by Waszą wiarę pogłębić i umocnić”.
- 19 I. Mroczkowski, *Oświadczenie Rady Społecznej przy Biskupie Płockim „Duszpasterska i społeczna troska o rodzinę na Mazowszu”*, „Miesięcznik Pasternski Płocki” 111 (2016) 11, s. 538–539.

Kolejnym istotnym postulatem XLIII Synodu Diecezji Płockiej było powołanie ośrodków duszpasterstwa związków niesakramentalnych w dwunastu miastach diecezji płockiej²⁰. Najpierw 26 lipca 2017 roku biskup płocki mianował diecezjalnego duszpasterza osób żyjących w związkach niesakramentalnych w diecezji płockiej. Jego zadaniem jest m.in. koordynowanie posługi na rzecz osób żyjących w związkach niesakramentalnych poprzez organizowanie dla nich spotkań modlitewnych, warsztatów i zespołów wsparcia oraz organizowanie spotkań formacyjnych dla kapłanów, którzy towarzyszą osobom żyjącym w związkach niesakramentalnych w diecezji płockiej²¹. Realizm duszpasterski zdecydował potem o założeniu w diecezji nie postulowanych dwunastu, ale siedmiu rejonów duszpasterstwa związków nieregularnych, z siedmioma kapłanami-duszpasterzami na ich czele, których biskup płocki Piotr Libera powołał 10 listopada 2017 roku na wniosek ks. Wojciecha Kućki, diecezjalnego duszpasterza rodzin²². Duszpasterstwem objęto następujące obszary diecezji: (1) rejon ciechanowski (dekanaty: ciechanowski wschodni, ciechanowski zachodni, przasnyski); (2) rejon mławski (dekanaty: dzierzgowski, mławski, strzegowski); (3) rejon nowodworski (dekanaty: serocki, wyszogrodzki, zakroczymski); (4) rejon płocki (dekanaty: bielski, dobrzyński nad Wisłą, gąbiński, gostyniński, płocki zachodni, płocki wschodni); (5) rejon płoński (dekanaty: bodzanowski, płoński, raciąski); (6) rejon pułtuski (dekanaty: makowski, nasielski, pułtuski); (7) rejon sierpecki (dekanaty: dobrzyński nad Drwęcą, rypiński, sierpecki, tłuchowski, żuromiński)²³. W każdym rejonie działa przynajmniej jedna para animatorów zaangażowanych w organizowanie spotkań. Ta zupełnie nowa forma duszpasterstwa w diecezji, inspirowana bezpośrednio

20 „Uwzględniając fakt, że w naszej Diecezji niemal co czwarty związek małżeński ma charakter niesakramentalny, Synod poleca stworzenie dla nich ośrodków duszpasterskich w następujących miastach: Płock, Ciechanów, Mława, Płońsk, Pułtusk, Sierpc, Przasnysz, Maków Mazowiecki, Gostynin, Rypin, Żuromin i Dobrzyń nad Drwęcą. Duszpasterzami tych osób mogą być kapłani pracujący w tych miastach. Są oni mianowani przez Biskupa Płockiego na wniosek Diecezjalnego Duszpasterza Rodzin” (Komisja ds. Małżeństwa i Rodziny, *Obrona i promocja rodziny w Diecezji Płockiej...*, s. 139).

21 Nominację tego dnia otrzymał ks. Andrzej Redmer, proboszcz parafii pw. św. Maksymiliana Kolbego w Nowym Dworze Mazowieckim.

22 Por. *Personalia. Nominacje na duszpasterzy związków niesakramentalnych*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 102 (2017) 11, s. 1175. Duszpasterzami w rejonach od 10 listopada 2017 r. zostali mianowani: rejon ciechanowski – ks. Jan Józwiak, rejon mławski – ks. Sławomir Kowalski, rejon nowodworski – ks. Andrzej Redmer, rejon płocki – ks. Wiesław Gutowski, rejon płoński – ks. Tomasz Markowicz, rejon pułtuski – ks. Janusz Kochoński, rejon sierpecki – ks. Andrzej Misiun SAC.

23 Po reformie dekanatów w 2018 r. w rejonie mławskim zamiast dekanatu mławskiego są dekanaty mławski wschodni i mławski zachodni, a w rejonie płońskim zamiast dekanatu płońskiego znajdują się dekanaty płoński północny i płoński południowy.

adhortacją *Amoris laetitia*, pozwoliła otworzyć wspólnoty parafialne na współpracę kapłanów z osobami, które doświadczyły trudności w życiu małżeńskim i rodzinnym. Pierwsze spotkania w każdym rejonie odbyły się w 2018 roku, wzięło w nich udział łącznie około 100 osób.

3. Refleksja teologiczno-pastoralna nad wyzwaniem związków nieregularnych

Wsparciem działań strukturalnych były organizowane, szczególnie po publikacji papieskiej adhortacji *Amoris laetitia* oraz fundacji nowego Wydziału ds. Rodzin w strukturach kurii, spotkania i sympozja, których treści miały pomóc w poszukiwaniu lepszych rozwiązań realizacji paradygmatu: przyjąć – towarzyszyć – rozemnieć – zintegrować.

Istotnym elementem poszukiwań były konferencje naukowe zorganizowane wokół problematyki małżeństwa i rodziny, podczas których poruszano również kwestie związków nieregularnych. W czasie 39. Ogólnopolskiego Sympozjum Koła Naukowego Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku, zrealizowanego we współpracy z Wydziałem ds. Rodzin na temat *Rodzina – #fascynującyprojekt* (14–15 listopada 2016 r.), o. Mirosław Ostrowski OP podjął temat *Integrować nie wykluczać. Duszpasterstwo związków niesakramentalnych*, zachęcając do pomocy osobom żyjącym w związkach nieregularnych w odnalezieniu ich miejsca w Kościele. Podobnych zagadnień dotyczyły Płockie Dni Pastoralne pod hasłem: *Idźcie i głoscie... w rodzinie i przez rodzinę* (19–20 kwietnia 2017 r.) oraz Kongres Rodziny w parafii pw. św. Maksymiliana Kolbego w Płońsku (*Szczęśliwe małżeństwo – Szczęśliwa rodzina* – 19 listopada 2017 r.). Nowym doświadczeniem były również zorganizowane dwukrotnie diecezjalne dni skupienia dla osób żyjących w związkach nieregularnych, które odbyły się w parafii pw. św. Maksymiliana Kolbego w Nowym Dworze Mazowieckim 10 listopada 2018 roku i 23 listopada 2019 roku. Zaplanowany na rok 2020 dzień nie odbył się z powodu pandemii koronawirusa²⁴. W czasie pierwszego z tych dni skupienia bp Mirosław Milewski poświęcił kopię obrazu *Maryja rozwiązująca węzły*, autorstwa Johanna G.M. Schmidtnera, z ok. 1700 roku, dla siedmiu rejonów duszpasterstwa związków nieregularnych

24 Por. W. Wybult, *Związki nieregularne na dniu skupienia w Nowym Dworze Mazowieckim*, <http://plockierodziny.pl/ziazki-nieregularne-na-dniu-skupienia-w-nowym-dworze-mazowieckim> (dostęp: 24.12.2020); W. Kućko, *Nowy Dwór Mazowiecki: drugi dzień skupienia dla związków nieregularnych*, <http://plockierodziny.pl/nowy-dwor-mazowiecki-drugi-dzien-skupienia-dla-zwiazkow-nieregularnych/> (dostęp: 24.12.2020); *Nowy Dwór Mazowiecki: dzień skupienia dla związków nieregularnych*, <https://ekai.pl/nowy-dwor-mazowiecki-dzien-skupienia-dla-zwiazkow-nieregularnych> (dostęp: 24.12.2020).

w diecezji płockiej²⁵. Obraz ten został obrany za symbol duszpasterskiego towarzyszenia tym związkom w diecezji.

Ważnym krokiem w kierunku ujednolicenia duszpasterskiego podejścia do wyzwań związanych z niektórymi osobami żyjącymi w związkach nieregularnych było odnowienie i uaktualnienie dekretu w sprawie udzielania chrztu dzieciom, których rodzice, nie mając przeszkód małżeńskich, trwają w związku niekanonicznym, wydanego 12 marca 2009 roku, a zmienionego 10 lutego 2020 roku²⁶, w którym, idąc za duchem adhortacji *Amoris laetitia*, określono, że to jedynie proboszcz parafii, a nie jak wcześniej także dziekan, przeprowadza rozmowę z rodzicami, którzy nie mają zawartego sakramentu małżeństwa mimo braku przeszkód kanonicznych. Postawa papieża Franciszka w kwestii chrztu dzieci, a także stosowana przez niego wykładnia przepisów prawa kanonicznego w tej kwestii stają po stronie wartości i godności sakramentu chrztu św., którego należy udzielić, gdy proszą o niego rodzice, dbając jednocześnie o towarzyszenie im we właściwym wychowaniu w wierze potomstwa.

W podobnym duchu zostały opracowane wzory nowych oświadczeń dla kandydatów dla rodziców chrzestnych²⁷. Są one aplikacją zasad zawartych w obowiązującej katolików adhortacji *Amoris laetitia*, podkreślającej wagę samodzielnego rozeznawania w sumieniu przez każdego wierzącego, któremu to rozeznawaniu powinien towarzyszyć kapłan, powołany, by „kształtować sumienia, a nie je zastępować”²⁸. Z pomocą oświadczenia duszpasterz towarzyszy kandydatowi na chrzestnego w rozeznaniu, czy powinien godzić się na tę funkcję, a nie – jak bywało nierzadko wcześniej – sam kapłan za kandydata podejmował tę decyzję. To trudniejsze wyzwanie może doprowadzić do prawdziwej, rzeczowej i owocnej wymiany myśli w kancelarii parafialnej, która może być miejscem nie tylko skrupulatnego załatwiania formalności związanych z sakramentami, ale przede wszystkim okazją do poznania, zrozumienia i formowania powierzonych pieczy kapłana wiernych.

25 Oryginał wizerunku znajduje się w kościele St. Peter am Perlach w Augsburgu. Jego szczególnym czcicielem jest papież Franciszek. Zob. M. Corradi, *La piccola Vergine barocca che ci dona grazie spirituali. Dalla Madonna che scioglie i nodi amata da Bergoglio*, „Avvenire” 1.05.2014, s. 3; J. Pastuszek, *Modlitwy do Matki Bożej Rozwiązującej Węzły*, Kraków 2017.

26 Por. *Dekret Biskupa Płockiego w sprawie udzielania chrztu dzieciom, których rodzice nie mając przeszkód małżeńskich, trwają w związku niekanonicznym*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 105 (2020) 2, s. 141–142.

27 Zob. *Instrukcja Biskupa Płockiego o oświadczeniu kandydatów na rodziców chrzestnych*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 105 (2020) 2, s. 142–146.

28 AL, nr 37.

Nie mniej istotne były również publikacje naukowe płockich kapłanów, w których próbowano z perspektywy polskiej aplikować zasady *Amoris laetitia*, z uwzględnieniem dotychczasowej praktyki duszpasterskiej i kanonicznej diecezji²⁹.

4. Paradygmat towarzyszenia związkom nieregularnym w świetle płockiego *Vademecum*

Najważniejszym i najbardziej kompleksowym opracowaniem, unikatowym na skalę całej Polski, było przygotowane przez ks. Wojciecha Kućkę z Wydziału ds. Rodzin *Vademecum duszpasterstwa osób żyjących w związkach nieregularnych w diecezji płockiej*, promulgowane przez biskupa płockiego Piotra Liberę 15 października 2018 roku. Tekst ten został pomyślany jako konkretny duszpasterski wyznacznik w codziennej pracy kapłanów z wiernymi. Jego celem było uświadomienie wiernym, jakie jest i jakie może być miejsce związków nieregularnych w strukturach duszpasterstwa. Jest on ponadto próbą aplikacji paradygmatu papieża Franciszka: przyjąć – towarzyszyć – rozeznac – zintegrować w działalności parafii diecezji.

Dokument dzieli się na cztery części: (1) *Realizm duszpasterski*; (2) *Rozeznawanie w prawdzie i w miłości*; (3) *Troska o wiernych żyjących w sytuacjach nieregularnych*; (4) *Wskazania duszpasterskie dotyczące życia chrześcijańskiego związków nieregularnych*. Został oparty na bieżącym Magisterium Kościoła katolickiego, w szczególności na papieskich adhortacjach *Familiaris consortio*³⁰ i *Amoris laetitia*, dokumencie Papieskiej Rady ds. Rodziny³¹, ponadto odwołano się do *Wytycznych pastoralnych Konferencji Episkopatu Polski do adhortacji „Amoris laetitia”* z 8 czerwca 2018 roku³², statutów XLIII Synodu Diecezji Płockiej, jak również sondowano opinie dekanalnych duszpasterzy rodzin, diecezjalnego duszpasterza związków niesakramentalnych, rejonowych duszpasterzy związków niesakramentalnych oraz licznych kapłanów i świeckich, ponieważ „duszpasterskie towarzyszenie

29 Por. R. Jaworski, *Kiedy miłość boli. O zranieniach i przebaczeniu w małżeństwie*, Płock 2015; W. Góralski, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”...*; I. Mroczkowski, *Etos miłosierdzia a wierność małżeńska. Moralne dylematy osób żyjących w związkach niesakramentalnych*, Płock 2017; W. Wybult, *Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej. 1989–2019. Studium historyczno-prawne*, Płock 2019.

30 Zob. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, [wyd. pol.], Watykan 1981 [dalej: FC].

31 Zob. Papieska Rada ds. Rodziny, *Duszpasterstwo osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach*, w: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, red. K. Lubowicki, t. II, Kraków 1999, s. 433–438.

32 Zob. *Wytyczne pastoralne Konferencji Episkopatu Polski do adhortacji „Amoris laetitia”*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” (2018) 30, s. 83–90.

osobom będącym na drodze rozeznania musi odbywać się «zgodnie z nauczaniem Kościoła i wytycznymi biskupa»³³.

Vademecum rozpoczyna się od zarysowania problemu i przedstawienia troski o każde małżeństwo i rodzinę, które nie zawsze są w stanie przetrwać kryzysy i próby, dlatego Kościół nie odwraca się od żadnego człowieka³⁴. W zasadniczy sposób na początku tekstu wybrzmiewa stwierdzenie, że mężczyźni i kobiety, którzy nie zawarli formalnie małżeństwa kanonicznego i tworzą w ten sposób związek nieregularny (*unio irregularis*)³⁵, „byli, są i stanowią część Ludu Bożego, a nawet jeśli nie pozostają w pełnej Komunii z Bogiem i Kościołem, nie są wyłączeni ze wspólnoty wierzących, ponieważ otrzymali chrzest i zachowują chrześcijańską wiarę. Nie mogą być oni traktowani jako wierni drugiej kategorii”³⁶.

Zaproponowana przez papieża Franciszka logika włączania, rozwinięta przede wszystkim w rozdziale ósmym adhortacji *Amoris laetitia*, została odniesiona do duszpasterstwa związków nieregularnych w postaci następujących wskazań pastoralnych: przyjąć (wł. *accogliere*) – towarzyszyć (wł. *accompagnare*) – rozeznąć (wł. *discernere*) – zintegrować (wł. *integrare*)³⁷. Każdy z tych etapów został rozwinięty w postaci praktycznych podpowiedzi dla duszpasterzy i wiernych.

Pierwszy, najważniejszy, a w niektórych przypadkach najtrudniejszy, jest etap przyjęcia. „Przyjąć to znaczy być otwartym na każdego człowieka, odróżniać grzech od grzesznika, nie potępiać, ale wzywać do godnego życia”³⁸. Wskazane zostały płaszczyzny ćwiczenia tej postawy przez duszpasterzy: na osobistej modlitwie, w konfesjonale i kierownictwie duchowym, w kancelarii parafialnej, w rozmowie z wiernymi, szczególnie w czasie wizyty duszpasterskiej. Natomiast w życiu świeckich przyjmowanie to uznanie, że „słabość i grzech nie mogą być powodem do zgorzenia, ale do jeszcze większej troski o tych, którzy żyją w sytuacjach

33 AL, nr 300; por. *Vademecum duszpasterstwa osób żyjących w związkach nieregularnych w diecezji płockiej*, Płock 2018 [dalej: *Vademecum*].

34 Por. *Vademecum*, nr 1–2.

35 Papież Polak tłumaczy, że różnica między „wolnym związkiem, nawet jeśli uważa się go za zrodzony z miłości”, a małżeństwem jest taka, że w małżeństwie „miłość staje się zobowiązaniem nie tylko moralnym, ale w ścisłym znaczeniu prawnym” (Jan Paweł II, *Przemówienie do pracowników i adwokatów Roty Rzymskiej (21 stycznia 1991 r.)*, „Acta Apostolicae Sedis” 91 (1999), s. 622–627, n. 5).

36 *Vademecum*, nr 3.

37 Por. AL, nr 291–312. Szerzej na temat tego paradygmatu Franciszka zob. J. Granados, S. Kampowski, J.J. Pérez-Soba, „*Amoris laetitia*”. *Accompanare, discernere, integrare. Vademecum per una nuova pastorale familiare*, Siena 2016.

38 *Vademecum*, nr 5.

nieregularnych³⁹. Istotnym elementem jest na tym etapie otwarcie stowarzyszeń i grup parafialnych na udział w nich także osób żyjących w sytuacjach nieregularnych.

Drugim etapem duszpasterskiej troski jest towarzyszenie, które w adhortacji *Amoris laetitia* zostało ukazane jako wysłuchanie i dowartościowanie cierpienia tych, „którzy doświadczyli niesprawiedliwie separacji, rozvodu lub porzucenia albo zostali zmuszeni, wskutek maltretowania przez współmałżonka, do zerwania pożycia⁴⁰. W procesie uzdrawiania, pojednania i pośredniczenia ważną rolę mogą odgrywać specjalistyczne poradnie, także parafialne, doradcy życia rodzinnego, stowarzyszenia i organizacje religijne, które powinny otoczyć troską ludzi „okaleczonych” skutkami rozwodów, separacji, ale także i samych sprawców cierpienia innych⁴¹.

Kolejny etap, którym jest rozeznawanie, powinien prowadzić do rozróżnienia blasków i cieni życia:

[...] to znaczy oddzielić grzech od grzesznika, a nie kłaść nacisk na ciągle ważne i aktualne kwestie doktrynalne. [...] Rozeznac to przede wszystkim dostrzec, że wierni w swoich sumieniach, „pośród swoich ograniczeń często odpowiadają najlepiej jak potrafią na Ewangelię i mogą rozwijać swoje własne rozeznanie w sytuacji, gdy wszystkie systemy upadają⁴².

Istotną rolę mogą odegrać w tym względzie duszpasterze w czasie rozmowy i kierownictwa duchowego, ale także inni wierni, zwłaszcza rodzice, dziadkowie, rodzice chrzestni, którzy cierpliwie będą rozmawiali z innymi o ich życiu w sytuacji nieregularnej. Bardzo istotne będzie nierzadko zwrócenie się do sądu kościelnego albo zadanie pytania, dlaczego żyjący w związku nieregularnym nie chcą, mimo braku przeszkód, zawrzeć sakramentu małżeństwa w Kościele katolickim.

Ostatni wskazany przez papieża Franciszka etap, rozwinięty w *Vademecum*, to zintegrowanie, które oznacza pomoc w otwarciu człowieka „na przyjęcie łaski Bożej, na odnalezienie jej w jego sytuacji życiowej. Już samo to poszukiwanie jest dziełem łaski⁴³. Dokument płocki zawiera powtórzenie papieskiego wskazania:

Jeśli drogą Kościoła jest zawsze droga Jezusa, polegająca na miłosierdziu i integracji, to zadaniem zwłaszcza duszpasterzy, spowiedników i kierowników duchowych jest raczej

39 Tamże.

40 AL, nr 242.

41 Por. *Vademecum*, nr 6.

42 Tamże, nr 7; por. AL, nr 37.

43 *Vademecum*, nr 8, por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002, nr 2001.

przyjmowanie niż osądzanie i potępienie. Wyraża się to w uświadamianiu wszystkim, że „osoby ochrzczone, które się rozwiódły i zawarły ponowny związek cywilny, powinny być bardziej włączane we wspólnoty chrześcijańskie na różne możliwe sposoby, unikając wszelkich okazji do zgorszenia”⁴⁴.

Bardzo ważna jest w tym momencie rola proboszcza parafii, który w swoim sumieniu, opierając się na Magisterium Kościoła i cierplivej rozmowie z wiernymi, a także po konsultacji z gremiami parafialnymi i duszpasterzami związków nieregularnych, „winien zdecydować, w jaki sposób włączyć żyjących w sytuacjach nieregularnych w życie wspólnoty parafialnej”⁴⁵.

Paradygmat ten został następnie przełożony w *Vademecum* na pewne rozwiązania praktyczne dotyczące wiernych żyjących w różnych sytuacjach nieregularnych, zwłaszcza w kwestii możliwości przystępowania do określonych sakramentów w Kościele katolickim.

W przypadku małżeństw w separacji przypomniano, że ta zasadniczo przejściowa sytuacja życiowa nie wyklucza ich „z możliwości przystępowania do sakramentu pokuty i Komunii świętej, jak również pełnienia rozmaitych zadań i posług we wspólnocie parafialnej, takich jak lektor, matka czy ojciec chrzestny, świadek sakramentu bierzmowania, niosący dary w liturgii czy śpiewający w chórze parafialnym”⁴⁶.

Wśród rozwiedzionych nieżyjących w nowych związkach rozróżniono dwie grupy osób: te, które się rozwiódły na skutek opuszczenia, zostawienia i poproszenia ich o rozwód, oraz te, które żądały rozwodu i go otrzymały, ale nie weszły w nowy związek cywilny. Pierwsza grupa to osoby, które „choć noszą w swej historii życia znamię przeżytego rozwodu, jeśli nie są w nowym związku, mogą bez większych trudności w pełni uczestniczyć w życiu Kościoła”. Druga grupa osób to ci, którzy, zanim „przystąpią znowu do sakramentów i pełnienia różnych funkcji w Kościele, są wezwani do żalu i pokuty oraz naprawy popełnionego zła. Złamali bowiem złożoną przysięgę i Boży nakaz życia w wierności małżeńskiej”⁴⁷. Wskazano tutaj nieocenioną rolę np. Wspólnoty Trudnych Małżeństw SYCHAR.

Kolejną grupą związków nieregularnych omówioną w *Vademecum* są rozwiedzeni żyjący w nowych związkach po otrzymaniu rozwodu cywilnego. Logika integracji nie powinna być na płaszczyźnie duszpasterskiej skoncentrowana jedynie wokół rozeznawania możliwości przyjmowania przez nich Komunii św., ponieważ

44 *Vademecum*, nr 8; por. AL, nr 299.

45 *Vademecum*, nr 8.

46 Tamże, nr 9.

47 Tamże, nr 10.

„Kościół nie zamyka się przed grzesznikiem, ale na różne sposoby otwiera ramiona miłosierdzia, aby nade wszystko pomóc pojednać się mu z Bogiem i wspólnotą Ludu Bożego”⁴⁸. W tekście zostaje zacytowana opinia Wojciecha Góralskiego na temat okoliczności i celów pomocy:

Rozeznanie sytuacji małżonka rozwiedzionego i związanego nowym związkiem, podejmowane z pomocą spowiednika lub kierownika duchowego, powinno polegać na dokładnym poznaniu – czy to podczas spowiedzi (przez spowiednika), czy to poza spowiedzią (przez kierownika duchowego) – aktualnego statusu rodzinnego danej osoby (czy obojga osób związanych związkiem „nieregularnym”). W wielu przypadkach zajdzie prawdopodobnie potrzeba odbycia nie jednego, lecz kilku spotkań, wydaje się więc, że w pierwszej fazie owego procesu rozeznania bardziej właściwe będzie tutaj forum pozasakramentalne⁴⁹.

W praktyczny i jasny sposób określono także w omawianym *Vademecum*, jakie zadania mogą podejmować we wspólnocie Kościoła rozwiedzeni żyjący w nowych związkach, zawsze z uwzględnieniem głosu proboszcza parafii: powinni pogłębiać więź z Bogiem przez codzienną modlitwę, praktykowanie postów i jałmużny oraz uczestniczyć w niedzielnej Mszy św. i słuchać Słowa Bożego; mogą podjąć pewne zadania, szczególnie na polu działalności charytatywnej, np. w parafialnych zespołach Caritas albo w parafialnych radach duszpasterskich i gospodarczych; mogą być świadkami podczas liturgii sakramentu małżeństwa, służyć w asyście procesyjnej, chórze parafialnym, scholi, włączając się w życie wspólnot i grup modlitewnych⁵⁰. Wskazano także, jakich funkcji osoby rozwiedzione żyjące w nowych związkach nie powinny podejmować we wspólnocie Kościoła: posługi nadzwyczajnego szafarza Komunii św., ojca czy matki chrzestnej albo świadka sakramentu bierzmowania; w przypadku funkcji katechety lub doradcy życia rodzinnego decyzja należy do biskupa diecezjalnego. Natomiast posługę lektora w czasie liturgii można takim osobom powierzyć po podjęciu decyzji przez proboszcza parafii i zasięgnięciu opinii Parafialnej Rady Duszpasterskiej⁵¹. Nie mniej zawiłym wyzwaniem jest kwestia podejmowania przez rozwiedzionych żyjących w nowych związkach, którzy chcieliby podjąć w parafii pracę w roli organistów, kościelnych, pracowników kancelarii parafialnej. W *Vademecum* określono, że po właściwym rozeznaniu decyzję – najpierw na okres próbny (najdłużej sześciu miesięcy) – podejmuje proboszcz parafii,

48 Tamże, nr 11c.

49 W. Góralski, *Adhortacja apostołska „Amoris laetitia”...*, s. 57–58; por. *Vademecum*, nr 11d.

50 Por. *Vademecum*, nr 11e.

51 Por. tamże, nr 11f.

informując o tym kurię diecezjalną, a w przypadkach wątpliwych – biskup diecezjalny⁵².

W *Vademecum* została podjęta także najtrudniejsza z kwestii i najbardziej dyskutowana po publikacji adhortacji *Amoris laetitia*, to znaczy możliwość przystępowania przez osoby rozwiedzione żyjące w nowych związkach, także cywilnych, do Komunii św. w Kościele katolickim. Płocki dokument oparto na wskazaniach Magisterium Kościoła z ostatnich lat. Najpierw przywołano stanowisko Kongregacji Nauki Wiary z 1994 roku, która przypominała, że niemożliwość przystępowania przez te osoby do Komunii św. nie ma charakteru kary ani nie jest formą ich dyskryminacji⁵³, ponieważ – jak pisał św. Jan Paweł II:

Nie mogą oni być dopuszczeni do Komunii św. od chwili, gdy ich stan i sposób życia obiektywnie zaprzeczają tej więzi miłości między Chrystusem i Kościołem, którą wyraża i urzeczywistnia Eucharystia. Jest poza tym inny szczególny motyw duszpasterski: dopuszczenie tych osób do Eucharystii wprowadziłoby w błąd wiernych lub powodowałoby zamęt co do nauki Kościoła o nierozzerwalności małżeństwa⁵⁴.

Z drugiej strony przywołano rozwiązanie papieża Franciszka, który poleca, by każdy przypadek rozpatrywać osobno:

Kościół dysponuje solidną refleksją na temat uwarunkowań i okoliczności łagodzących. Dlatego nie można już powiedzieć, że wszyscy, którzy są w sytuacji tak zwanej „nieregularnej”, żyją w stanie grzechu śmiertelnego, pozbawieni łaski uświęcającej⁵⁵.

Dlatego w tekście *Vademecum* zaproponowano praktykowane od niemal czterdziestu lat, ciągle aktualne rozwiązanie, omówione przez papieża Polaka:

Pojednanie w sakramencie pokuty – które otworzyłyby drogę do komunii eucharystycznej – może być dostępne jedynie dla tych, którzy żałując, że naruszyli znak Przymierza i wierności Chrystusowi, są szczerze gotowi na taką formę życia, która nie stoi w sprzeczności z nierozzerwalnością małżeństwa. Oznacza to konkretnie, że gdy mężczyzna i kobieta, którzy dla ważnych powodów – jak na przykład wychowanie dzieci – nie mogą uczynić zadość obowiązkowi rozstania się, postanawiają żyć w pełnej wstrzemięźliwości, czyli powstrzymać się od aktów, które przysługują jedynie małżonkom⁵⁶.

52 Por. tamże, nr 11g.

53 Por. Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego na temat przyjmowania Komunii św. przez wiernych rozwiedzionych żyjących w nowych związkach (14 września 1994 r.)*, n. 4, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994*, red. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010, s. 497.

54 FC, nr 84.

55 AL, nr 301.

56 FC, nr 84.

W świetle tych dyspozycji decyzja o przystąpieniu do sakramentu Komunii św. powinna być poprzedzona właściwym rozeznaniem samych osób rozwiedzionych żyjących w nowym związku, w procesie towarzyszenia, który prowadzić winien duszpasterz parafii albo kierownik duchowy. Nie może być to nigdy, jak uczył św. Jan Paweł II, kwestia chwilowego zrywu, ale rzeczowe i cierpliwe, nierzadko prowadzone przez dłuższy czas rozeznawanie, zawsze w kontekście danej wspólnoty parafialnej, z troską o wartość sakramentu małżeństwa, jego jedność i nierozwalność.

Jeśli chodzi o katolików związanych jedynie cywilnie, w dokumencie *Vademecum* przypomniano, że powinni się oni powstrzymać od przystępowania do sakramentów świętych, a także, „jakkolwiek nie mogą oni wypełniać niektórych posług i misji, jak bycie chrzestnymi czy posługa przy ołtarzu, nie powinno ich się jednak wyłączać od pełnienia takich zadań w Kościele, które pomogą im służyć w miłości drugiemu człowiekowi. Dotyczy to zwłaszcza dzieł charytatywnych”⁵⁷.

Natomiast odnośnie do mieszkających bez ślubu, żyjących razem na sposób małżeński, zauważono, że bez względu na współczesną mentalność, nierzadko akceptującą taki sposób życia mężczyzny i kobiety, „Kościół nie może zaprzeczyć, że te osoby żyją w głębokiej sprzeczności z zamysłem Bożym co do małżeństwa. Dopóki mieszkający bez ślubu nie uregulują swojej sytuacji, to choć są częścią Kościoła, nie mogą w sposób pełny uczestniczyć w jego życiu sakramentalnym”⁵⁸. Sytuacje te są ważnym wyzwaniem ewangelizacyjnym, aby pobudzać wiarę młodych ludzi i zapalać w nich chęć do zawierania sakramentu małżeństwa. W tej optyce *Vademecum* zawiera jasne rozwiązanie:

[...] zarówno katolicy związani jedynie cywilnie i niemający przeszkód do zawarcia sakramentalnego małżeństwa, jak i mieszkający bez ślubu nie mogą pełnić pewnych funkcji w Kościele, w tym matki czy ojca chrzestnego i świadka bierzmowania, a także lektora, psalterzysty czy czytającego modlitwę wiernych. Mogą oni natomiast – po rozeznaniu przez księdza proboszcza – włączyć się w działalność charytatywną w parafii, posługę w chórze lub scholi, w asyście procesyjnej, uczęszczanie na spotkania rozmaitych grup modlitewnych czy biblijnych⁵⁹.

Należy zauważyć, że zawarta w plockim *Vademecum* próba jasnego, praktycznego i duszpasterskiego rozstrzygnięcia sytuacji osób rozwiedzionych i ich możliwości udziału w życiu Kościoła, a zwłaszcza wspólnoty parafialnej, jest ważnym głosem w dotarciu z aktualnym nauczaniem Kościoła katolickiego do wiernych,

57 *Vademecum*, nr 12.

58 Tamże, nr 13.

59 Tamże, nr 14.

którzy oczekują od duszpasterzy precyzyjnych odpowiedzi na stawiane pytania. Tekst *Vademecum* może z pewnością posłużyć do dalszych poszukiwań jeszcze lepszych form rozeznawania i integracji różnych katolików ze wspólnotą Ludu Bożego.

5. Inne wskazania duszpasterskie płockiego *Vademecum*

Pastoralny charakter płockiego *Vademecum duszpasterstwa osób żyjących w związkach nieregularnych* pozwolił jego autorom zawrzeć inne wskazania do pracy w różnych obszarach życia chrześcijańskiego. Podkreślono przede wszystkim wezwanie skierowane do wiernych i duszpasterzy do zmiany „mentalności i języka, który winien wyrażać bardziej zrozumienie niż potępienie”⁶⁰.

W kwestii udziału osób żyjących w związkach nieregularnych w Eucharystii cennym wskazaniem są zalecenia dotyczące „komunii pragnienia”, nazywanej czasem „komunią duchową”⁶¹. Zacytowano tutaj słowa św. Tomasza z Akwinu: „Pragnienie sakramentu, jak wiemy, może być uwieńczone skutkiem właściwym danemu sakramentowi także i wtedy, kiedy nie zostało zrealizowane”⁶². Tym samym udział w Eucharystii, podczas której osoby żyjące w związkach nieregularnych powstrzymują się czasowo od przyjmowania Komunii św., może być dla nich okazją do praktykowania komunii duchowej, zakładającej trzy akty: akt wiary w realną i substancjalną obecność Chrystusa w chlebie i winie, akt miłości i akt pragnienia spotkania z Jezusem⁶³.

Z innych sposobów włączania związków nieregularnych w życie wspólnoty Kościoła w *Vademecum* przywołano: pracę na rzecz integralnej obrony życia ludzkiego od poczęcia aż do naturalnej śmierci, np. w dziele duchowej adopcji dziecka poczętego, marszach dla życia, dniu dziecka utraconego, wolontariacie hospicyjnym. Wskazano też potrzebę troski o formację sumień, także w czasie spotkań w ramach rekolekcji i dni skupienia w parafiach, jak również udział w pracach stowarzyszeń i grup duszpasterskich, w przygotowaniu akcji prorodzinnych oraz w wychowaniu dzieci i młodzieży w duchu katolickim⁶⁴. Za *Katechizmem Kościoła*

60 Tamże, nr 15.

61 Por. tamże, nr 16a. Różne punkty widzenia na temat możliwości przyjmowania komunii duchowej przez osoby żyjące w związkach nieregularnych przedstawił: I. Mroczkowski, *Etos miłosierdzia a wierność małżeńska...*, s. 85–92.

62 Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna* III q. 80 a. 1, ad 3; por. P.J. Cordes, „Komunia duchowa” uwolniona od patyny wieków, *Przemyśl* 2015; G. Bachanek, *Komunia duchowa. Niektóre problemy teologiczne*, „Teologia w Polsce” 10 (2016) 2, s. 43–58.

63 Por. I. Mroczkowski, *Etos miłosierdzia a wierność małżeńska...*, s. 87.

64 Por. *Vademecum*, nr 16.

Katolickiego przypomniano pozasakramentalne formy przepraszania Boga za grzechy zarówno w liturgii, jak i poza nią⁶⁵. Autorzy *Vademecum* przytoczyli także zasady dotyczące pogrzebu chrześcijańskiego, opierając się na obecnych normach prawa kanonicznego:

Duszpasterze nie powinni odmawiać pogrzebu kościelnego zmarłym żyjącym w związku nieregularnym, jeśli przed śmiercią dali jakiegokolwiek oznaki pokuty, a także wówczas, gdy takich oznak nie dali, lecz ich pogrzeb kościelny nie wywoła publicznego zgorznienia wiernych⁶⁶.

Zakończenie

Rosnąca każdego roku liczba związków nieregularnych, wynikająca m.in. ze zwiększającej się liczby rozwodów w Polsce, jak również coraz większa niechęć młodych ludzi do zawierania sakramentu małżeństwa są poważnymi wyzwaniem dla Kościoła katolickiego w Polsce. Zawarta w adhortacji *Amoris laetitia* propozycja papieża Franciszka ciągle jeszcze wymaga przełożenia jej na język i realia duszpasterstwa polskiego. Podjęta w diecezji płockiej próba teoretycznej i praktycznej aplikacji dokumentu w formacji i towarzyszeniu związkom nieregularnym daje nadzieję na to, że nauczanie papieża Franciszka może być nie tylko przyjęte przez polskich katolików, ale również odczytane jako recepta na kryzys wiary dotyczący coraz szersze grupy społeczne nad Wisłą.

Bibliografia

- Archiwum Kurii Diecezjalnej Płockiej, *Akta personalne ks. Jerzego Skotnickiego. Nominacja nr 3343/67*.
- Archiwum Kurii Diecezjalnej Płockiej, Dekrety nr: 3693/74, 1594/95, 1879/91, 1915/91, 2302/92, 2303/92, 1704/98, 1841/98, 3133/08, 3134/08, 1911/12, 1912/12, 1921/16.
- Bachanek G., *Komunia duchowa. Niektóre problemy teologiczne*, „Teologia w Polsce” 10 (2016) 2, s. 43–58.
- Barth G., „*Amoris laetitia*” – ciągłość czy zerwanie? Kwestie hermeneutyczne, w: *Towarzystwo małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin 2017, s. 25–50.
- Brena G.L., „*Amoris laetitia*”: *questioni aperte*, „*Studia Patavina*” 66 (2019), s. 491–502.
- Buttiglione R., *Risposte amichevoli ai critici di „Amoris Laetitia”*, Milano 2017.
- Cordes P.J., „*Komunia duchowa*” uwolniona od patyny wieków, Przemysł 2015.

⁶⁵ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego...*, nr 1434; *Vademecum*, nr 17.

⁶⁶ Por. *Vademecum*, nr 16f.

- Corradi M., *La piccola Vergine barocca che ci dona grazie spirituali. Dalla Madonna che scioglie i nodi amata da Bergoglio*, „Avvenire” 1.05.2014, s. 3.
- Dekret Biskupa Płockiego w sprawie udzielania chrztu dzieciom, których rodzice, nie mając przeszkód małżeńskich, trwają w związku niekanonicznym, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 105 (2020) 2, s. 141–142.
- Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia” o miłości w rodzinie*, Kraków 2016.
- Góralski W., *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”. Prezentacja dokumentu z komentarzem do nn. 300–308*, Płock 2016.
- Granados J., Kampowski S., Pérez-Soba J.J., „Amoris laetitia”. *Accompagnare, discernere, integrare. Vademecum per una nuova pastorale familiare*, Siena 2016.
- Grzybowski M.M., *Duchowieństwo diecezji płockiej. Wiek XX*, t. I, cz. 1, Płock 2007, s. 473–477.
- Instrukcja Biskupa Płockiego o oświadczeniu kandydatów na rodziców chrzestnych, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 105 (2020) 2, s. 142–146.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, [wyd. pol.], Watykan 1981.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do pracowników i adwokatów Roty Rzymskiej (21 stycznia 1991 r.)*, „Acta Apostolicae Sedis” 91 (1999), s. 622–627.
- Jaworski R., *Kiedy miłość boli. O zranieniach i przebaczeniu w małżeństwie*, Płock 2015.
- Kasper W., *Il messaggio di „Amoris laetitia”. Una discussione fraterna*, Brescia 2018.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.
- Komisja ds. Małżeństwa i Rodziny, *Obrona i promocja rodziny w Diecezji Płockiej, w: „Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość”. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 128–146.
- Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego na temat przyjmowania Komunii św. przez wiernych rozwiedzionych żyjących w nowych związkach (14 września 1994 r.)*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994*, red. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010, s. 496–501.
- Kucko W., *Nowy Dwór Mazowiecki: drugi dzień skupienia dla związków nieregularnych*, <http://plockierodziny.pl/nowy-dwor-mazowiecki-drugi-dzien-skupienia-dla-zwiazkow-nieregularnych/> (dostęp: 24.12.2020).
- Kupczak J., „Amoris laetitia”. *Konflikt interpretacji*, Poznań 2020.
- Libera P., *Dekret Biskupa Płockiego nr 1881/2016 powołujący Wydział ds. Rodzin Kurii Diecezjalnej Płockiej*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 111 (2016) 9, s. 410–411.
- Libera P., *List Biskupa Płockiego na rozpoczęcie nowego roku liturgicznego i duszpasterskiego „Idźcie i głoscie... w rodzinie i przez rodzinę”, „Okólnik Kurii Diecezjalnej Płockiej”* (2016) 33, s. 191–194.

- List kołędowy biskupa płockiego Piotra Libery „Znajdź swoje miejsce w Kościele”*, 1.12.2016 [druk ulotny].
- Martínez Sistach L., *Come applicare „l’Amoris laetitia”*, Città del Vaticano 2017.
- Melina L., *Wyzwania „Amoris laetitia” dla teologa moralisty*, „Teologia i Moralność” 13 (2018) 1(23), s. 25–38.
- Mroczkowski I., *Oświadczenie Rady Społecznej przy Biskupie Płockim „Duszpasterska i społeczna troska o rodziny na Mazowszu”*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 111 (2016) 11, s. 537–539.
- Mroczkowski I., *Etos miłosierdzia a wierność małżeńska. Moralne dylematy osób żyjących w związkach niesakramentalnych*, Płock 2017.
- Nowowiejski A.J., *Listy z Tumskiego Wzgórza*, oprac. H. Seweryniak, Płock 2008.
- Nowy Dwór Mazowiecki: dzień skupienia dla związków nieregularnych*, <https://ekai.pl/nowy-dwor-mazowiecki-dzien-skupienia-dla-zwiazkow-nieregularnych> (dostęp: 24.01.2021).
- Paciuszkiewicz M., *Jesteście w Kościele. Rozważania rekolekcyjne dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych oraz relacje z rozmów po rekolekcjach*, Warszawa 1993.
- Paciuszkiewicz M., *Tęsknota i głód. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, Warszawa 1993.
- Paciuszkiewicz M., *Kocha mimo wszystko. Kolejne rozważania rekolekcyjne dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych*, Gdańsk 1996.
- Paciuszkiewicz M., *Słabość i moc. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, Ząbki 1996.
- Paciuszkiewicz M., *Rozmowy, zdarzenia, przełomy. Zapiski duszpasterza osób żyjących w związkach niesakramentalnych*, Ząbki 2001.
- Papieska Rada ds. Rodziny, *Duszpasterstwo osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach*, w: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, red. K. Lubowicki, t. II, Kraków 1999, s. 433–438.
- Pastuszek J., *Modlitwy do Matki Bożej Rozwiązującej Węzły*, Kraków 2017.
- Personalia. Nominacje na duszpasterzy związków niesakramentalnych*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 102 (2017) 11, s. 1175.
- Pius XI, *Encyklika „Casti connubii”*, „Acta Apostolicae Sedis” (1930) 22, s. 539–592.
- Salzman T.A., Lawler M.G., *The Critics of Pope Francis and „Amoris Laetitia”*, „New Theology Review” 30 (2018) 2, s. 43–54.
- Spadaro A., *„Amoris laetitia”. Struttura e significato dell’Esortazione apostolica post-sinodale di Papa Francesco*, „La Civiltà Cattolica” (2016) 3980, s. 105–128.
- Tomasz z Akwinu św., *Suma teologiczna* III, q. 80 a. 1, ad. 3.
- Tomaszewski J., *Co Kościół katolicki proponuje rozwiedzionym?*, „Christianitas” (2015) 60–61, s. 130–136.

- Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin 2017.
- Vademecum duszpasterstwa osób żyjących w związkach nieregularnych w diecezji płockiej*, Płock 2018.
- Vignelli G., *Rewolucja duszpasterska. Sześć słów-talizmanów w synodalnej debacie o rodzinie*, Kraków 2016.
- Wybult W., *Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej. 1989–2019. Studium historyczno-prawne*, Płock 2019.
- Wybult W., *Związki nieregularne na dniu skupienia w Nowym Dworze Mazowieckim*, <http://plockierodziny.pl/zwiazki-nieregularne-na-dniu-skupienia-w-nowym-dworze-mazowieckim> (dostęp: 24.12.2020).
- Wytyczne pastoralne Konferencji Episkopatu Polski do adhortacji „Amoris laetitia”, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” (2018) 30, s. 83–90.
- Zakrzewski P., *Prawo małżeńskie II Rzeczypospolitej – nieudane próby normalizacji*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” (2015) 2, s. 91–95.
- Zdaniewicz W., „Sacrum” i moralność, w: *Postawy religijno-społeczne mieszkańców diecezji płockiej. Raport z badań przeprowadzonych przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, Płock 2010, s. 107–116.
- www.plockierodziny.pl [dostęp: 31.12.2020].

IMPLEMENTACJA POSYNODALNEJ ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ AMORIS LAETITIA PAPIEŻA FRANCISZKA W DUSZPASTERSTWIE ZWIĄZKÓW NIEREGULARNYCH W DIECEZJI PŁOCKIEJ

Streszczenie

Publikacja posynodalnej adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* wiosną 2016 roku spotkała się z odzewem w diecezji płockiej. Głównym celem artykułu jest opisanie, w jaki sposób papieskie wskazania w kwestii związków niesakramentalnych zostały wprowadzone w życie diecezji. W tekście została ukazana krótko historia duszpasterstwa związków niesakramentalnych na Mazowszu, a następnie omówiono współczesne formy towarzyszenia osobom w sytuacjach nieregularnych w świetle paradygmatu papieża Franciszka, wyrażonego słowami: przyjąć – towarzyszyć – rozemścić – zintegrować. W diecezji płockiej zostało to wyrażone nie tylko w powołaniu nowego Wydziału ds. Rodzin w kurii diecezjalnej, w tworzeniu nowych struktur duszpasterstwa związków niesakramentalnych, nazywanych przez papieża sytuacjami lub związkami „nieregularnymi”, ale także w refleksji teologiczno-duszpasterskiej podejmowanej w gronie duszpasterzy i świeckich. W szczególny sposób zagadnienie to zostało rozwinięte w opracowanym przez duszpasterstwo rodzin i podpisanym

przez biskupa płockiego dokumencie *Vademecum duszpasterstwa osób żyjących w związkach nieregularnych w diecezji płockiej* z 2018 roku, stanowiącym próbę wcielenia w życie nauczania Kościoła w warunkach Kościoła płockiego. Diecezja płocka jako dotychczas jedyna w Polsce podjęła zadanie praktycznego duszpasterskiego skonfrontowania wskazań adhortacji *Amoris laetitia* z rzeczywistością duszpasterską. W tekście *Vademecum* znalazły się liczne konkretne odpowiedzi na pytania, w jaki sposób osoby żyjące w różnego rodzaju związkach nieregularnych mogą uczestniczyć w życiu parafii, a jakie formy ich udziału we wspólnocie Kościoła z różnych względów nie są dla nich dostępne.

Słowa kluczowe: *Amoris laetitia*, diecezja płocka, rozeznawanie, towarzyszenie, związki nieregularne

Nota autorska

Wojciech Kućko – duchowny rzymskokatolicki, dr teologii w zakresie teologii moralnej, adiunkt Wydziału Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; e-mail: w.kucko@uksw.edu.pl.